OVER ANTIEKE WEGEN

ROSITA STEENBEEK

OVER ANTIEKE WEGEN

een pelgrimage

2025 Prometheus Amsterdam

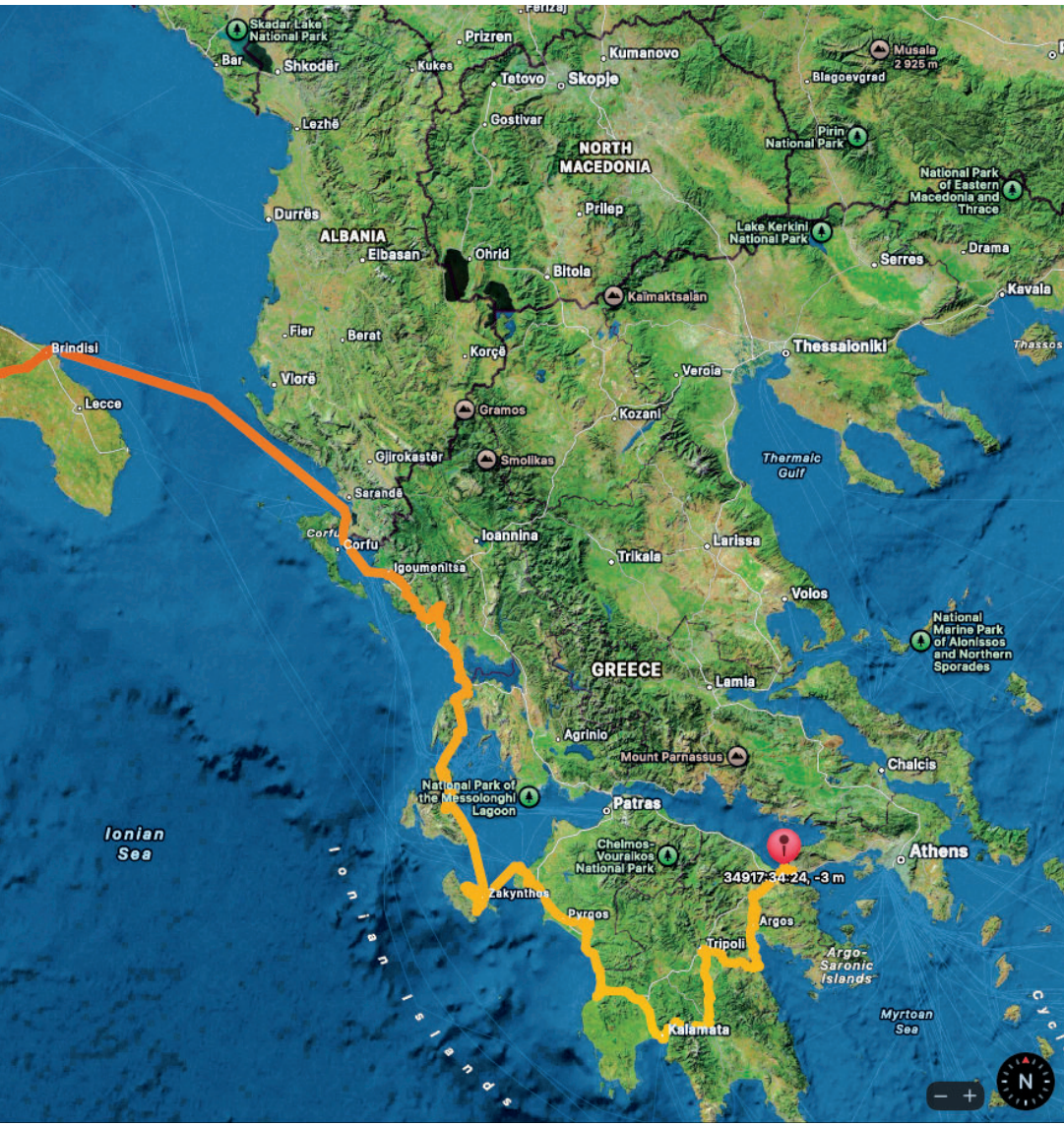
De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Prometheus, Postbus 1662, 1000 BR Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

© 2025 Rosita Steenbeek
Omslagontwerp Suzan Beijer
Omslagbeeld en foto's binnenwerk Art Khachatrian
Foto auteur Art Khachatrian
Lithografie afbeeldingen BFC, Bert van der Horst, Amersfoort
Opmaak binnenwerk Mat-Zet bv, Weesp
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 5884 2

Afstand 1800 kilometer
15.500 meter klimmen

Skadar Lake National Park
Prizren
Bar
Shkodër
Kukes
Kumanovo
Tetovo
Skopje
Musala 2 925 m
Blagoevgrad
Lezhë
Gostivar
NORTH MACEDONIA
Pirin National Park
National Park of Eastern Macedonia and Thrace
Durrës
Prilep
ALBANIA
Elbasan
Ohrid
Lake Kerkini National Park
Serres
Drama
Bitola
Kaimaktsalan
Kavala
Brindisi
Fier
Berat
Korçë
Thessaloniki
Thassos
Vlorë
Veroia
Lecce
Gramos
Kozani
Gjirokastër
Smolikas
Thermaic Gulf
Sarandë
Corfu
Ioannina
Larissa
Igoumenitsa
Trikala
Volos
National Marine Park of Alonissos and Northern Sporades
GREECE
Lamia
Agrinio
Mount Parnassus
Chalcis
National Park of the Messolonghi Lagoon
Patras
Ionian Sea
Chelmos-Vouraikos National Park
Athens
34917°34'24, -3 m
Zakynthos
Pyrgos
Argos
Tripoli
Argo-Saronic Islands
Ionian Islands
Myrtoan Sea
Kalamata
N

1

'S NACHTS OP DE VIA APPIA ANTICA

Rome-Ciampino

Alleen de stenen voor me kan ik zien in het flauwe schijnsel van mijn voorlamp, de grote keien van gestolde lava waarmee de Via Appia Antica is geplaveid. Het is doodstil. In de tijd dat de keizers hier reisden, de apostelen, Horatius, Vergilius, Maecenas en Julia met haar gezin, was het niet anders, duister en stil.

We zouden rond het middaguur vertrekken, maar uiteindelijk gaan we pas om vijf uur de deur uit. Het lukt me toch kalm te blijven, zoals ik me had voorgenomen. Mijn reisgenoot heeft nu eenmaal een wonderlijk dag-en-nachtritme. Maar hij maakt het wel weer bont. Ik had hem nog zo gevraagd zich aan te passen aan het ritme van de wereld. Na onze vorige fietstocht, van Amsterdam naar het orakel van Delphi, spraken we af ooit nog eens zo'n grote reis te maken.

Nu, twaalf jaar later, is het zover.

Kort geleden is Artak, wat 'de snelle' betekent, gearriveerd vanuit Armenië.

Eerder kwam het er niet van, ook omdat ik niet wilde dat mijn moeder zich zorgen zou maken. Bij de vorige tocht heeft ze alles geprobeerd om het me uit het hoofd te praten, waarbij haar belangrijkste argument was: 'Je fietst nooit.' In de lente van 2022 is ze overleden. Ik mis haar erg. Eigenlijk daarom deze tocht, omdat ik niet wist wat ik moest, omdat ik mijn leven zinloos vond. 'Schrijf een boek over je

moeder,' werd me aangeraden. Ik kon het niet, het was te vroeg. Je neemt je gemoedsgesteldheid mee, maar wie weet dat verandering van hemel ook iets teweegbrengt in mijn innerlijk.

Nu voert de reis van Rome naar Mycene. Tot aan Brindisi volgen we de Via Appia Antica, de 'Koningin der Wegen', waarvan met de aanleg werd begonnen in het jaar 312 v.Chr. Dat is ruim zeshonderd kilometer tot Brindisi, waar we oversteken naar Igoumenitsa om dan via mythische en mythologische plekken de Peloponnesos te doorkruisen tot aan Mycene, stad van koning Agamemnon, aanvoerder van de oorlog tegen Troje. Mycene speelt een belangrijke rol in de werken van Homerus, de tragedieschrijvers, is verbonden met de zwerftocht van Odysseus en vormt met de Leeuwenpoort een waardig eindpunt. Maar het gaat om de tocht en we staan open voor het onverwachte. We weten niet hoelang we wegblijven. Zo'n reis maak je één keer. Het is een keerpunt in mijn leven, nu moet ik verder zonder mijn geliefde ouders, die ook de eerste lezers van mijn manuscripten waren. Ik zie nog hoe we wandelden over de Via Appia, mijn moeder en ik, op een zomermiddag, arm in arm, zo gelukkig dat we weer konden lopen na het zware auto-ongeluk dat we samen overleefden.

Ik reis met dezelfde fiets, een Cannondale-crosscountrybike Caffeine Feminine, in de kleur van de Giro d'Italia destijds helemaal voor mij in elkaar gezet en van de fraaiste onderdelen voorzien door Art, zoals remmen van Hope, een Rohloff-versnelling, een zadel van Selle SMP, een oud Italiaans familiebedrijf. Zelf heeft hij zijn Cannondale met *lefty fork* vervangen door een blauwe Salsa Warbird van carbon.

In 2004 leerde ik Art kennen. Hij kwam naar een lezing van me in de bibliotheek van Amsterdam. Met zijn stralende, aandachtige ogen en zwarte krullen viel hij meteen op. Toen ik een boek voor hem signeerde, vroeg ik waar hij vandaan kwam. Armenië, maar sinds enige jaren woonde hij in Amsterdam. Hij sprak verrassend goed Nederlands, en naast Armeens en Engels ook Russisch, een taal die ik toen bestudeerde en onder de knie wilde krijgen. We ontmoetten elkaar voor Russische conversatie. Het werd een liefde, innig, uitbundig,

stormachtig. We zagen elkaar in Amsterdam, en nadat hij zijn Nederlandse paspoort had gekregen, fietste hij naar me toe in Rome. Ik was geraakt door zijn originaliteit, zijn humor, zijn kleurrijke taalgebruik, met gekke woorden en woeste beeldspraak, maar na verloop van jaren bleek zijn originaliteit zo groot dat er moeilijk mee was te leven. We hielden contact en onze vriendschapsband blijkt onverbrekelijk. Hij is fotograaf, groot Apple-kenner en helpt mensen in computernood.

We nemen afscheid in bar Pascucci, waar ik elke ochtend ontbijt bij Patrizia en haar broer Bruno, de eigenaars. Patrizia die ook graag zo'n tocht zou maken, en Bruno die dagelijks na gedane arbeid op een hometrainer fietst, zwaaien ons uit. We fietsen weg, langs de plek waar Julius Caesar werd vermoord, langs het Capitool, het Theater van Marcellus, de Tempel van Vesta. Bij de Bocca della Verità gaan we linksaf en fietsen langs het Circus Maximus, dat opgloeit in de late zon. Ik heb nooit beseft dat de weg daar iets omhoogloopt, pijnbomen in het gelid erlangs, zwierig met hun weelderige kruin. Ik stel me voor hoe de door paarden getrokken wagens over de renbaan stuiven. Daarachter liggen de majesteitelijke resten van de paleizen der machtigen, onderkomens van wereldheersers. Vandaar vertrokken ook zij over de Via Appia. En Julia, Augustus' dochter, in wier leven ik me jaren heb verdiept, reisde over de Via Appia naar Brindisi en van daaruit door naar Griekenland, samen met haar tweede man, Agrippa, wiens naam op het Pantheon prijkt. We maken de reis voor een deel in haar spoor en ook in dat van Odysseus. Zojuist reden we langs het theater dat is opgedragen aan Julia's eerste echtgenoot, Marcellus.

We steken de Piazza di Porta Capena over, het drukke plein genoemd naar de antieke stadspoort die er stond.

'Hier begon de Via Appia!' roep ik naar Art, die iets vooruit is gereden. We fietsen over de brede Viale delle Terme di Caracalla waar het nu rustig is, onder hoge bomen door. In nog vroeger tijden lag hier een vallei vol geheimzinnige grotten en bronnen waar koning Numa Pompilius, de opvolger van Romulus, nachtelijke ontmoetin-

gen had met de nimf Egeria. Zij verklapte hem welke rituelen het meest in de smaak vielen bij de verschillende goden en godinnen. Het mineraalwater van Rome, l'Acqua Santa di Roma, draagt haar naam. Heerlijk is het om weer te fietsen, weg te rijden, het avontuur tegemoet, naar verre mythische plekken. Het is ook een weelde om de komende weken, maanden, te kunnen rekenen op een trouwe zon.

Rechts rijzen de reusachtige muren op van de Thermen van Caracalla.

Ik sla de Via di Porta San Sebastiano in, een smalle straat tussen twee met groen begroeide muren waar vlekken licht op vallen. In de verte zie ik Art onder de poort door rijden waarnaar de straat is genoemd. Vroeger heette die de Porta Appia, de best bewaarde poort in de aureliaanse muur uit de derde eeuw. Ook ik fiets onder de poort door waar tegenwoordig de Via Appia Antica begint, langs een kopie van de eerste mijlpaal die daar in een muur is gemetseld. De echte staat bij het Capitool. De fiets hobbelt over het plaveisel, langs de kerk van Domine Quo Vadis, met de voetafdrukken van Jezus, langs de catacomben. Jammer dat Art vooruit is gestoven, anders had ik hem kunnen wijzen op deze bijzondere plekken. Na een tijdje kom ik bij het grote ronde mausoleum van Cecilia Metella, schoondochter van Crassus, 'de rijkste man van Rome'. Net als bij de Porta San Sebastiano zijn er in de Middeleeuwen kantelen op gezet. Ik stap af om foto's te maken. Het kan nog net, voordat de zon helemaal verdwenen is. Ik ga me niet uitsloven om Art bij te houden. Het is geen *racetour*. Ook op onze vorige tocht fietsten we in ons eigen tempo. Ik wil zien waar ik ben, de tijd nemen om rond te kijken. Hij is sterker, jonger en moet zijn energie kennelijk kwijt.

Als ik weer verder fiets, zie ik hem tot mijn verrassing even later staan.

Hij vindt het hier prachtig, 'maar niet te fietsen'.

'Aardig dat je op me wachtte.'

'Ik ben mijn voortassen vergeten.'

Ik ben verbaasd, dat is niks voor hem. Hij is altijd zo precies. Deze

keer heeft hij meer tassen op zijn fiets, zeven, ook kleinere, en een luidspreker waar net 'Va tacito e nascosto' uit *Giulio Cesare* van Händel uit schalde. Art houdt erg van muziek, vooral van barok en hij weet er veel van, maar zijn playlist voor de reis bevat ook pop, chansons en meditatieve stukken. De twee kleine tassen die hij aan de zijkanten van zijn voorwiel bevestigt, liggen thuis. Hij moet dus terug en het is al zo laat.

Gelukkig zijn we vlak bij Appia Antica Caffè. Ze zijn net aan het sluiten, maar de vriendelijke eigenaar, onder de indruk van onze expeditie, zegt dat ik van harte welkom ben. Aan een tafeltje onder bomen vol kabaal makende krekels wacht ik op Arts terugkeer, met een flesje Acqua Egeria en een glas witte wijn van de naburige Colli Albani.

'De zomer is hier een rustige tijd,' zegt de eigenaar, die naar de indrukwekkende en tegenwoordig weinig gebezigde naam Augusto luistert. 'In de lente en in de herfst is het drukker.'

Het is nog behoorlijk warm, maar het begint al te schemeren. Nooit wil ik meer zo laat weg. Art heeft onze tocht wel heel toegewijd voorbereid, een fietsroute voor onze BikeGPX gemaakt langs de plaatsen die ik wilde aandoen, attributen besteld voor de fiets en ook kleren voor mij, waar hij plezier in en kijk op heeft. Hij zei me mijn nagels lila te lakken, dat combineerde goed met de roze fiets, en fietsen is een kleurige sport. Zelf wilde hij ook zijn nagels lakken, het liefst rood, maar ik adviseerde blauw. In zijn puberteit deed hij dat wanneer zijn machovader niet in de buurt was, want die zou exploderen, terwijl zijn moeder hem en zijn twee jongere broertjes de eerste jaren van hun leven graag als meisjes kleedde, omdat ze liever dochters had gewild. De fiets was sinds zijn prille jeugd het symbool van vrijheid. Bij zijn grootouders, hoog in de Armeense bergen, stond een kinderfiets. Die was voor alle kinderen, maar hij haalde hem vaak stiekem uit de kelder terwijl de anderen aan het eten waren en racete weg nageschreeuwd door zijn broers en neven.

Ik heb geen tijd gehad om te trainen, net zomin als de vorige keer. Het verschil is alleen dat destijds het eerste stuk vlak was, terwijl we hier meteen in de bergen zullen zijn.

Na een uur is Artak terug. Hij heeft zijn naam weer eer aangedaan. Nadat hij een *crema di caffè* heeft genuttigd en we Augusto hebben bedankt voor zijn gastvrijheid, zetten we onze tocht voort. Het wordt al donker, straatverlichting ontbreekt en er is geen levend wezen te bekennen. Geleidelijk worden de pijnbomen die langs de weg staan, de tombes en de villa's opgeslokt door het duister. Toch wel heel jammer dat dat wat deze weg zo bijzonder maakt, aan het zicht wordt onttrokken.

Ik zie hoe ik hier wandelde met een vriendin, schrijfster Francesca Melandri. Zij was het die me vertelde dat we eigenlijk over een baan lava liepen, want die grote donkere gepolijste stenen van basalt werden gehakt uit de gestolde, tien kilometer lange stroom lava die zich hier uitstrekte, zo'n 260.000 jaar geleden uitgespuugd door de grote vulkaan die we nu kennen als de Colli Albani. We picknickten aan de rand van de weg, dit vulkanische pad. Zij had gezorgd voor stukken pizza, ik voor fruit uit Velletri, gekocht op de Campo de'Fiori. Heel af en toe wandelde er iemand voorbij. Het was volledig stil, tot we ineens geklingel van bellen hoorden. Wel zo'n duizend schapen en geiten staken de antieke weg over. Een auto van iemand die daar kennelijk in de buurt woonde, moest een uur wachten.

We waren in wereldstad Rome.

De grote keien glanzen in het schijnsel van mijn voorlamp, maar die is niet sterk genoeg om de omgeving te verlichten. Soms fiets ik een stukje, maar dan stap ik weer af, want ik heb geen zin in een gebroken heup of kop. Art fietst wél. Hij heeft een sterkere lamp en robuustere botten.

Na een tijdje zie ik hem in de hoge berm lopen om de hobbels te vermijden.

Ik schater.

'Waarom lach je?'

'Dit schiet lekker op. Zo komen we wel in Mycene.'

Soms stap ik weer even op de fiets, maar niet voor lang, het is te riskant. Mijn bagage rammelt in mijn tassen. Af en toe passeer ik een antiek grafmonument dat ik meer vermoed dan zie, of een luxe villa met *cave canem* onder een minilichtje bij de deur. Alleen de toppen van de bomen zijn nog zichtbaar, zwart afstekend tegen de donkergrijze lucht. In de Oudheid was er evenmin verlichting, maar op dit uur zaten de reizigers natuurlijk allang aan een degelijk maal in een *taberna*.

Art is ook weer afgestapt.

'Kijk, marmer.' Hij wijst op een stuk steen dat glanst tussen de grote platte keien in het licht van zijn lamp.

Hij stapt weer op de fiets, ik ook, maar bijna meteen stap ik weer af. Nu loop ik volledig door het donker en zie alleen de antieke stenen vlak voor mijn wiel. Soms worden de grote basalten keien afgewisseld door *sampietrini*, kleine, typisch Romeinse keitjes, zodat ik even kan

fietsen, maar dan dwingt de gestolde lava me weer tot afstappen. Ik loop over de mooiste weg van de wereld, maar ik zie niks! En Art zie of hoor ik ook niet. Wel het blaffen van een hond. Hopelijk zit hij veilig achter een hek.

Ik troost me met de gedachte dat dit me terugbrengt in de tijd die geen lichtvervuiling kende, waarin je nog leefde met de hemellichamen. Maar ik wil dit niet meer, ik begin nu toch boos te worden. Art zal me wel langzaam vinden, maar eigen schuld. Dan hadden we maar eerder weg moeten gaan. Beter langzaam dan voortijdig terug door een valpartij. Het is volledig uitgestorven. Welke dieren zouden hier leven? Onlangs draafden er everzwijnen door de straten van Rome en ook de wolf is aan de randen van de stad gesignaleerd. Men hoefde niet bang te zijn, stond er in de krant, want wolven zijn mensenschuw. De wolven kregen namen, Numa, naar de tweede koning van Rome, en zijn vrouwtje Aurelia. Een andere wolf werd Romulus gedoopt. Allemaal hebben ze zich inmiddels voortgeplant. Veel mensen zijn verheugd over de terugkeer van het dier dat zo verbonden is met de oorsprong van de stad. De wolf is hier al meer dan vijftig jaar beschermd. Maar ik?

De stenen verdwijnen steeds meer in het hoge gras. Zou ik verdwaald zijn? Ik tuur naar de grond, draai het stuur om iets te zien in het schijnsel van de lamp, maar die geeft haast geen licht wanneer ik niet beweeg. Er lijkt geen alternatief, verder dan maar over de ondergrond vol stoppels en lage struiken. Voorzichtig zet ik mijn voeten neer, terwijl ik de fiets voortduw, soms door een kuil of over een verhoging. Weer klinkt het blaffen van een hond.

Dan doemen de grote basalten stenen weer op, schitterend, maar niet in het donker. Toch een houvast, ik ben nog op de Appia. Waar is die vent nou gebleven? Mopperend duw ik mijn fiets voort.

Muziek.

Licht, in de verte, verspreid door een hoge lantaarnpaal. Een vliegtuig hoog in de zwarte lucht.

Ik zet de laatste stappen over een onzekere ondergrond. Hoeveel ik ook van de antieke stenen houd, nu ben ik blij met het asfalt, waar-

door ik weer op de fiets kan stappen. Art staat me op te wachten onder de lantaarnpaal. Onze schaduwen en die van onze fietsen liggen uitgestrekt op het plaveisel. Het is bijna middernacht. Na even zoeken reserveren we via internet een hotel vlak bij de luchthaven Ciampino. De telefoon wordt er niet opgenomen, maar de kamer is geboekt. Het is nog een stukje fietsen over een treiterig omhooglopende weg, vals plat. Als we langs een kermis komen waar met kleurige neonletters ook RISTORANTE bij staat, vraagt Art of we daar wat zullen eten. Ik wil nu eerst naar het hotel en zeker zijn van een bed.

We vinden het hotel dat wat verscholen ligt, maar waar is de deur? Gelukkig ontdekken we die na even zoeken aan de achterkant. Als we de nachtportier vertellen dat we niet hebben gegeten, zegt hij dat we iets kunnen bestellen bij een tent in de buurt, en zo zitten we tegen enen aan de pizza in de zakelijke hal van het hotel. We moeten voor tien uur uitchecken, dus dat garandeert een bijtijds vertrek.

De fiets van Art mag mee naar de kamer, waardoor hij rustiger zal slapen. De mijne logeert in de kamer van de directeur.

2

DE VIA APPIA ONDER DE MCDONALD'S

Ciampino-Cisterna di Latina

Bij het ontbijt in de grote strakke ruimte zegt Art dat hij zijn helm kwijt wil, want die knelt. We zullen hem terugsturen naar mijn Romeinse buurvrouw. Zo kunnen we niet meteen van start, zoals ik hoopte, maar gaan we eerst naar het postkantoor van Ciampino. Nu is het valse plat van gisteravond een aangename daling. Het is al behoorlijk warm, maar de vaart zorgt voor een bries.

Ik ga het postkantoor in met de blauwe helm, terwijl Art over de fietsen waakt. 'Ja, deze past,' zegt een blonde dame vrolijk als ze de helm in een uitvouwbare doos heeft geduwd. Ik schrijf het adres erop en loop naar buiten.

Art is in gesprek met een kleine magere man.

'Ivano,' zegt de man, terwijl hij energiek zijn hand uitsteekt.

Art wijst naar een plek boven de deur van het postkantoor. Daar hangt een vogelnestje.

'Ze vliegen af en aan,' zegt hij vertederd. 'Roodstaartjes.'

'Je moet wel een nieuwe helm kopen,' gebiedt Ivano. 'Italiaanse automobilisten rijden als beesten.'

'Beesten rijden niet,' mompelt Art, altijd alert als een dier tekort wordt gedaan.

Ivano fietst ook, vertelt hij. 'Elke week rijd ik over de Via Appia Antica naar het Colosseum en weer terug. Nooit krijg ik er genoeg van. Elke keer zie ik nieuwe dingen, details, vergezichten, elke keer valt het licht anders.'

Ik vertel over onze nachtelijke tocht, dat ik niks kon zien.

'Natuurlijk. Nee, 's nachts moet je daar niet rijden, veel te gevaarlijk, geen licht, hobbels, kuilen en veel honden.'

'Honden?'

'Ja, zwerfhonden, soms in groepen.' Goed dat ik dat niet wist. Inderdaad is ook de wolf terug in Rome, bevestigt Ivano. Hij zou zich zelfs niet ver van de Via Appia hebben vertoond.

'Hier vlakbij is een heel goede fietswinkel. Daar kun je een helm uitzoeken.'

Art stribbelt tegen dat hij geen helm nodig heeft, maar Ivano, wiens mening ik deel, neemt de leiding en troont ons mee. Art heeft ook een probleem met zijn rem, zijn voorrem nog wel. Wie weet kan de fietsenmaker daar wat aan doen.

'Fietsen is geweldig,' zegt Ivano, 'het is vrijheid, avontuur. Mooi om het samen te doen.' Hij heeft Sicilië rondgefietst. 'Mijn vrouw komt ervandaan en ik kreeg heimwee naar dat schitterende eiland.' Tot zijn spijt wilde niemand van de familie hem vergezellen. Zijn dochter is één keer meegegaan over de Appia naar het Colosseum. 'Maar dat was het. Ze vond het toch te zwaar.'

'Een beetje afzien hoort erbij,' reageer ik.

'Ja,' antwoordt hij opgewekt. 'Dan is de voldoening des te groter.'

Ik vertel dat we tot aan Brindisi zoveel mogelijk de Via Appia Antica willen blijven volgen.

'O, dan moet je naar de McDonald's.'

Ik kijk hem vragend aan.

'Het is vlakbij, in Marino, zo'n zeven kilometer. Bij de bouw van de McDonald's hebben ze een perfect bewaard stuk van de Via Appia Antica gevonden. Het ligt onder het restaurant en je kunt eroverheen lopen.'

Dat gaan we natuurlijk doen. Ik heb ook zin in een ijsje, want het is al behoorlijk heet.

Inderdaad, geen slechte fietswinkel, zegt Art, die alles van fietsen en fietsonderdelen weet. Er is niemand behalve de eigenaar, een lange